BIBLIOTEKARZ PODLASKI
3/2019 (XLIV)
<https://doi.org/10.36770/bp.201>
ISSN 1640-7806 (druk) ISSN 2544-8900 (online)
<http://bibliotekarzpodlaski.pl>

Edyta Sacharewicz*

Uniwersytet w Białymstoku

<https://orcid.org/0000-0002-4069-2975>

Motyw osamotnienia w twórczości senegalskiej pisarki Ken Bugul na przykładzie trzech powieści: *Le baobab fou*, *Cendres et braises*, *Mes hommes à moi*

Streszczenie: Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie motywu osamotnienia w twórczości senegalskiej pisarki Ken Bugul. Główna część, którą stanowi analiza sytuacji bohaterek trzech powieści: *Le baobab fou*, *Cendres et braises* oraz *Mes hommes à moi*, zostaje poprzedzona krótkim wstępem wyjaśniającym pojęcia „samotność” oraz „osamotnienie”. Następnie, bazując również na badaniach psychologów, autorka pragnie pokazać, jak doświadczona trauma z dzieciństwa może wpływać na zachowanie oraz kształtowanie osobowości protagonistek wybranych utworów.

Słowa-kлючe: osamotnienie, dzieciństwo, Ken Bugul.

The motif of solitude in the work of Senegalese writer Ken Bugul as exemplified by three novels: “Le baobab fou”, “Cendres et braises”, “Mes hommes à moi”

Summary: The aim of this article is to present the theme of loneliness in the artistic output of a Senegalese writer, Ken Bugul. An analysis of

* Edyta Sacharewicz – mgr, absolwentka filologii francuskiej. Pracuje jako asystent na Uniwersytecie w Białymstoku, w Instytucie Neofilologii. Interesuje się afrykańską literaturą kobiecą z obszarów francuskojęzycznych. Autorka artykułów: *Assia Djebar – kobieta walcząca słowem*, *Ciche bohaterki walki o niepodległość Senegalu* oraz *Próba odnalezienia własnej tożsamości na pograniczu dwóch kultur w powieści Ken Bugul „Le Baobab fou”*.

the situation of three heroines is the main part of this paper, preceded by a short introduction that explains the concepts of “solitude” and “loneliness”. The author of this article attempts to show how trauma of childhood can affect the behavior and character of the heroines of the chosen novels.

Key words: loneliness, childhood, Ken Bugul.

Samotność, osamotnienie to zjawiska towarzyszące człowiekowi od zarańia dziejów, a ich przyczyny oraz skutki bywają rozmaite. Dziecko również może doświadczać uczucia osamotnienia, co wpływa destrukcyjnie na jego rozwój. W artykule zostanie przedstawiony problem osamotnienia wynikający ze straty najbliższych we wczesnych latach dzieciństwa, który jest obecny w powieściach senegalskiej pisarki Ken Bugul¹ *Le baobab fou*, *Cendres et braises* oraz *Mes hommes à moi*. Autorka wraca w nich myślami do matki, która opuściła ją, gdy miała zaledwie pięć lat. Po próbie zdefiniowania pojęć „osamotnienie” oraz „samotność” przeanalizowany zostanie wpływ traumy z dzieciństwa na dalszy rozwój oraz postępowanie bohaterek powieści.

¹ Ken Bugul, a właściwie Mariétou Mbaye Biléoma, jest jedną z bardziej popularnych oraz utytułowanych pisarek senegalskich. W swojej karierze zawodowej, otrzymała m.in.: nagrodę Grand Prix Littéraire de l’Afrique Noire (za książkę *Riwan et le chemin de sable* w 1999 r.), w 1999 r. Nagrodę UNESCO dla Kobiet Afryki, a w 2003 r. francuskie Ministerstwo Kultury i Komunikacji przyznało jej tytuł Kawalera Orderu Sztuki i Literatury. Jest autorką dziewięciu powieści: *Le Baobab fou* (“Baobab szalony”, 1983), *Cendres et braises* (“Popiół i żar”, 1994), *Riwan et le chemin de sable* (“Riwan albo droga z piasku”, 1999), *La Folie et la mort* (“Szaleństwo i śmierć”, 2000), *De l’autre côté du regard* (“Widziane z drugiej strony”, 2003), *Rue Félix-Faure* (“Ulica Félix-Faure”, 2005), *La pièce d’or* (“Kawałek złota”, 2006), *Mes hommes à moi* (“Moi mężczyźni”, 2008) oraz *Cacophonie* (“Kakofonia”, 2014).

Osamotnienie – próba definicji

Termin „osamotnienie” ma wiele znaczeń i często jest utożsamiane z pojęciem samotności². Jednakże Jan Szczepański rozróżnia te terminy, twierdząc, iż to dwa odrębne stany i postacie ludzkiego bytowania³. Według niego, samotność jest stanem wynikającym z własnego wyboru i jest wyłącznym przebywaniem z sobą samym. Człowiek samotny to człowiek niemający kontaktu z ludźmi, ale mający kontakt z sobą, ze swym światem wewnętrznym. Samotność jest nie tylko poszukiwaniem siebie, ale też umiejętnością koncentracji na swym świecie wewnętrznym i zdobywaniem obojętności wobec świata. Daje człowiekowi niezbędny dystans, odwagę, gotowość rezygnacji i poczucie wewnętrznej samowystarczalności. Z kolei osamotnienie to sytuacja, w której człowiek nie znajduje oparcia w innych ani też w swoim świecie wewnętrznym⁴. Jak podaje Maria Szyszkowska, osamotnienie stanowi dla człowieka ciężar psychiczny i może doprowadzić do niekorzystnych „odkształceń psychicznych”⁵. Badania dowodzą, iż osobowość ludzi osamotnionych nie spełnia swoich funkcji w sposób zadowalający. Osamotnienie wiąże się z takimi właściwościami osobowości, jak: małe poczucie własnej wartości, introwersja, zewnętrzne poczucie kontroli, mała potrzeba przynależności, niska samoocena, wysoki poziom lęku społecznego i ogólnego, zmniejszona aktywność, poczucie alienacji, nadmierna koncentracja na sobie, nieśmiałość, brak pewności siebie⁶. Zdaniem Józefa Rembowskiego poczucie opuszczenia może prowadzić do samozniszczenia lub wewnętrznie ukierunkowanej wrogości, może także objawiać się agresją i jest silnie związane z niepokojem, może także prowadzić do stanów depresyjnych, a nawet myśli samobójczych⁷. Krystyna Kmiecik-Baran pisze, że osamotnieniu towarzyszy cierpienie, ból

² Samotność oraz osamotnienie są postrzegane jako podobne zjawiska, między innymi przez: Józefa Rembowskiego (*Samotność*, Gdańsk 1992), Janusza Gajdę (*Samotność i kultura*, Warszawa 1987) czy Marię Łopatkową (*Samotność dziecka*, Warszawa 1983).

³ J. Szczepański, *Sprawy ludzkie*, Warszawa 1988, s. 21.

⁴ Tamże, s. 21-22.

⁵ M. Szyszkowska, *Przewyciężenie osamotnienia*, [w:] *Zdrowie psychiczne*, red. K. Dąbrowski, Warszawa 1979, s. 417.

⁶ K. Kmiecik-Baran, *Osamotnienie a zdrowie psychiczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego – Psychologia” 1992, t. 10, s. 122-123.

⁷ J. Rembowski, *Przyczynek do zjawiska samotności*, „Problemy Rodziny” 1991, nr 4, s. 3.

i rozpacz, samotność zaś pozwala na rozwijanie siebie, odkrywanie i realizację własnych możliwości, daje poczucie wolności, pozwala na kontemplację, umożliwia rozwijanie refleksji i fantazji⁸.

Powyższa analiza pojęć „osamotnienie” oraz „samotność” dotyczy człowieka dorosłego. W przypadku dziecka, które nie posiada jeszcze w pełni rozwiniętego świata wewnętrznego, do którego mogłoby się schronić, czerpiąc z niego treści do życia, samotność jest zawsze osamotnieniem⁹. Ponadto samotność dla człowieka dorosłego może być świadomym wyborem, w przypadku dziecka ma zawsze charakter konieczności¹⁰. Dziecko jest bowiem uzależnione od dorosłego, potrzebuje jego pomocy, wsparcia, uwagi. Brak odpowiedniego kontaktu z najbliższymi rodzi poważne konsekwencje w jego rozwoju.

Według Ewy Kozdrowicz, absencja rodziców w doświadczeniach i przeżyciach najmłodszych powoduje niepewność, nieufność i lęk oraz prowadzi do swobodnego zagubienia dziecka. Rodzice, którzy nie okazują dzieciom miłości, zainteresowania oraz gotowości do niesienia pomocy narażają je na poczucie osamotnienia¹¹. W przekonaniu Heleny Izdebskiej: „Mieć bliskich i czuć się samotnym to najgorszy rodzaj samotności, ponieważ zabija w człowieku nadzieję, osłabia motywację, deformuje psychicznie”¹². Marzena Sendyk zauważa, iż samotność może się pojawić w różnych okresach życia, wyjątkowo niebezpieczna jest jednak w okresie dorastania, któremu towarzyszy zwiększona emocjonalność oraz liczne napięcia nerwowe. W tym okresie życia dziecko szczególnie potrzebuje dowodów uczucia ze strony rodziców, potrzebuje przejawów doceniania go i uznawania¹³.

⁸ K. Kmieć-Baran, *Poczucie osamotnienia – charakterystyka zjawiska*, „Przegląd Psychologiczny” 1988, nr 4, t. XXXI, s. 1085.

⁹ M. Łopatkowa, *Samotność dziecka*, Warszawa 1983, s. 4.

¹⁰ M. Sendyk, *Osamotnienie jako konsekwencja zaburzeń więzi emocjonalnych w rodzinie*, „Wychowanie w Rodzinie” 2011, nr 4, s. 142.

¹¹ E. Kozdrowicz, *Dziecko zagubione w rzeczywistości*, [w:] *Nowe stulecie dziecka*, red. D. Waloszek, Zielona Góra 2001, s. 258-260.

¹² H. Izdebska, *Współżycie pokoleń w rodzinie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1980, nr 9.

¹³ M. Sendyk, *Osamotnienie dziecka w rodzinie. Przegląd badań*, „Małżeństwo i Rodzina” 2003, nr 8, tryb dostępu: <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/58-maestwo-i-rodzina-/665-osamotnienie-dziecka-w-rodzinie-przeglad-badan.html>, [dostęp: 17.07.2019]..

Brak więzi z najbliższymi jako przyczyna osamotnienia bohaterek powieści Ken Bugul

Poczucie osamotnienia jest wspólne dla wielu bohaterek powieści Ken Bugul. Pseudonim autorki¹⁴, który oznacza w języku wolof „ta, której nikt nie chce”, jest nadawany kobietom rodzącym martwe dzieci. W przypadku Bugul nawiązuje bezpośrednio do trudnej relacji między autorką a jej matką. Jak wyjaśnia pisarka: „Pewnego dnia, matka wyjechała z moimi starszymi braćmi do innej wioski, by mogli studiować (...) To porzucenie trwało jedynie rok, ale jest źródłem mojej potrzeby pisania”¹⁵. Wychował ją ojciec, który ze względu na zaawansowany wiek (w momencie narodzin Bugul miał 85 lat) oraz choroby oczu nie stanowił oparcia dla młodej dziewczyny. Mimo iż mieszkała w domu pełnym ludzi, Bugul czuła się samotna, odrzucona, niechciana. Według Christiana Ahihou „Depresja, która wynika ze straty matki (...) bezpośrednio wpływa na odizolowanie się młodej dziewczyny od społeczeństwa, w którym nie odnajduje już swojego miejsca”¹⁶.

Wątek porzucenia przez matkę przewija się w wielu powieściach Bugul i często stanowi klucz do zrozumienia późniejszych wyborów oraz zachowań bohaterek. Są to najczęściej utwory o charakterze autobiograficznym, w których odnajdujemy prawdziwe wydarzenia z życia pisarki. W *Le baobab fou*, *Cendres et braises* i *Mes hommes à moi* autorka nawiązuje do traumatycznego doświadczenia z dzieciństwa¹⁷.

W swojej debiutanckiej powieści *Le baobab fou* Bugul skupia się na przeżyciach kobiety imieniem Ken, która w wieku pięciu lat zostaje opuszczona przez matkę. Bohaterka opisuje ten bolesny moment w następujących słowach: „Całe swoje życie będę przeklinać dzień, który zabrał mi matkę,

¹⁴ Autorka przyjęła pseudonim za namową wydawcy, który chciał uchronić ją przed konsekwencjami ukazania się zbyt odważnej książki (*Le baobab fou*).

¹⁵ <https://www.jeuneafrique.com/74155/archives-thematique/ken-bugul-l-criture-et-la-vie/>, [dostęp: 13.07.2019 r.].

¹⁶ Ch. Ahihou, *La langue littéraire*, Paris 2013, s. 23.

¹⁷ Warto zaznaczyć, iż Ken Bugul jest również autorką autobiograficznej powieści *De l'autre côté du regard* (2002, *Widziane z drugiej strony*), która stanowi istotny element w twórczości pisarki dotyczącej jej relacji z matką. Rozstanie z rodzicielką to główny problem, któremu kobieta podporządkowała swoje życie. Opowieść w kształcie monologu jest próbą rozliczenia się z przeszłością oraz pokazuje drogę, którą musiała przebyć autorka, by wybaczyć oraz pojednać się z matką.

który zniszczył mi dzieciństwo, który ograniczył mnie do tego pięcioletniego dziecka, stojącego samotnie na peronie, podczas gdy pociąg już dawno odjechał”¹⁸. To wydarzenie wpływa na jej dorosłe życie, gdyż przez cały czas jest przekonana, że nikt jej nie chce.

Psychologowie zwracają uwagę na fakt, iż dziecko od najmłodszych lat do prawidłowego rozwoju potrzebuje kontaktu z innymi ludźmi. Na początku życia najbliższymi i najbardziej znaczącymi osobami w jego życiu są rodzice lub opiekunowie, rodzeństwo, dziadkowie. Największe znaczenie, zwłaszcza w pierwszych latach życia dziecka, mają jego relacje z matką. Każde zaburzenie tej więzi, nieprawidłowe zachowanie matki ujemnie wpływają na kształtującą się psychikę dziecka¹⁹. Maria Łopatkowska wyjaśnia:

Brak tej osoby jest brakiem podstawowym w zaspokajaniu elementarnych psychofizycznych potrzeb dziecka, musi więc działać destrukcyjnie. (...) Więź z matką jest niezbędna nie tylko do zaspokojenia potrzeb uczuciowych, lecz więź ta jest warunkiem jego prawidłowego rozwoju emocjonalnego bez czego nie może być pełnowartościowej osobowości²⁰.

Oslabienie lub zerwanie owej więzi w rodzinie odciska piętno na jego dalszym rozwoju, gdyż „dziecko, któremu nie poświęca się uwagi i czasu staje się puste wewnątrznie, a jego stosunki z innymi ludźmi zaczynają być zaburzone”²¹. Brak więzi z najbliższymi we wczesnych latach dzieciństwa sprawia, że Ken nie czuje jedności z ojczystym krajem. Coraz bardziej odrywa się od korzeni rodzinnych, a tym samym i od swojej matki. Dziecko pozbawione głębokich więzi emocjonalnych z rodziną z łatwością daje sobą manipulować i jest gotowe zasymilować się z każdym, kto okaże mu choć trochę zainteresowania. Ken uczęszcza do szkoły prowadzonej przez francuskiego kolonizatora, w której europejscy nauczyciele wpajają uczniom, iż to biali ludzie są

¹⁸ K. Bugul, *Le baobab fou*, Paris 2009, s. 98 (wszystkie cytaty obcojęzyczne, o ile nie zaznaczono inaczej, w przekładzie moim – E. S.).

¹⁹ M. Kierzkowska, *O samotności dziecka we współczesnym świecie*, „Kultura i Wychowanie” 2012, nr 3, s. 134.

²⁰ M. Łopatkowa, dz. cyt., s. 5.

²¹ K. M. Wasilewska, *Samotność młodzieży*, Bydgoszcz 2010, s. 35.

lepsi, a ich przodkami są Galowie. Wierzy, że dzięki asymilacji z nową kulturą zwiększy poczucie własnej wartości, które zostało mocno zachwiane z chwilą odejścia matki:

W wiosce mojej matki, rozmawiałam jedynie po francusku z młodymi ludźmi, którzy uczęszczali do francuskiej szkoły. Wydawało mi się, że znalazłam sposób, by stać się pewniejszą, stając się toubab²². Modowe magazyny z Paryża, które można było kupić z drugiej ręki na rynku, bezmyślne bonsoir, przechadzki po wsi, aby się pokazać, ubrana w buty na wysokim obcasie, w których było bardzo gorąco, i które przeszkadzały mi, by poruszać się z gracją (...) Ciągłe prostowanie włosów, kopiowanie zachodnich fryzur, które zniekształcały twarz, czerwony lakier, jak krew, która płynęła z palców²³.

Poprzez takie zachowanie, jeszcze mieszkając w Senegalu, bohaterka wybiera pewną formę wewnętrznego odizolowania się od rodzinnego kraju. Późniejsza podróż do Europy, na którą decyduje się Ken po ukończeniu szkoły, wydaje się być logicznym następstwem. Jednakże zastana tam rzeczywistość mocno ją rozczarowuje, gdyż kolejny raz musi zmierzyć się z odrzuceniem oraz poczuciem osamotnienia. Społeczeństwo europejskie nie akceptuje w pełni czarnoskórej kobiety, która stanowi egzotyczną ciekawostkę, zaś mężczyźni postrzegają ją jedynie przez pryzmat ciała. Ken, widząc pożądanie, które w nich wzbudza, postanawia to wykorzystać, by poczuć się zauważoną, docenioną. „Byłam pożądana, podobałam się, prostytutka dawała mi chwilę uwagi”²⁴ – stwierdza pewnego dnia bohaterka. Niestety, nie rozwiązuje to jej problemów, a Europejczycy widzą w niej tą samą czarną kobietę. W konsekwencji bohaterka jest ogromnie nieszczęśliwa, do tego stopnia, iż zaczyna nienawidzić swojego koloru skóry. To uczucie doprowadza ją do załamania nerwowego²⁵. Czując pogardę do samej

²² Toubab – słowo, którym określa się wszystkich ludzi o białym kolorze skóry, głównie Europejczyków. Ponadto, nazywano tak Afrykańczyków, którzy przyjęli zachodni styl życia.

²³ K. Bugul, dz. cyt., s. 169.

²⁴ Tamże, s. 151.

²⁵ A. M. Bestman, *Le womanisme et la dialectique d'être femme et noire dans les romans de Ken Bugul et Gisèle Hountondji*, „REVUE DU CAMES, Littératures, Langues et linguistique” 2014, nr 2, s. 5.

siebie, próbuje zerwać z siebie skórę: „drapałam skórę, aż do krwi. Jej czerni mnie dusiła... Obudziła się Laure... Chwyciłam ją, błagając, by zerwała ze mnie moją skórę; nie chciałam już mieć czarnej skóry”²⁶.

Ken staje się ofiarą podwójnego odrzucenia, zarówno przez matkę, jak i społeczeństwo, z którym pragnie się zasymilować. Każde doświadczenie przeżyte na obczyźnie skłania ją do zadawania wciąż tego samego pytania: „Ah! Mamo, dlaczego odeszłaś?”²⁷, co podkreśla znaczenie tego wydarzenia w życiu protagonistki oraz poczucie osamotnienia wynikające z absencji rodzicielskiej.

Dior, bohaterka powieści *Mes hommes à moi*, również wspomina moment odejścia matki. Przesiadując w barze *Chez Max*, kobieta relacjonuje poznanym tam ludziom wydarzenia z młodości oraz ich wpływ na dalsze losy. W swojej opowieści mówi o dwóch momentach w życiu, kiedy została porzucona przez rodzicielkę. Pierwszy raz, gdy matka wyjechała do innej wioski i zostawiła ją w domu ze schorowanym ojcem. Zaś kolejny raz, gdy po rocznej rozłące znowu się spotykają, a kobieta nie okazuje zainteresowania, którego potrzebuje młoda dziewczyna: „Czułam się tam samotna. Mama była zajęta pracą, by zarobić na życie. Nie wiedziałam, jak zaspokoić własne potrzeby emocjonalne. Czułam się opuszczona. Nie wiedziałam czym jest rodzina”²⁸.

Małgorzata Kierzkowska wskazuje, iż obok potrzeb fizjologicznych oraz poczucia bezpieczeństwa, potrzeba kontaktu emocjonalnego rozumiana jako „istnienie kontaktu dwustronnego, w którym osobnik czuje, że jest przedmiotem zainteresowania, a inni współbrzmia z jego własnymi uczuciami”²⁹, jest jedną z najważniejszych potrzeb dziecka. W przypadku, gdy nie może być ona zrealizowana, dziecko doświadcza odrzucenia i osamotnienia³⁰.

Dior jest przepelniona żalem, gdyż jako dziecko nie otrzymała od rodziców należącego wsparcia:

Mój ojciec stracił wzrok. Mama wyjechała, pozostawiając mnie samą w rodzinnym domu (...) Dziecko potrzebuje ojca oraz matki, aby budować i rozwijać emo-

²⁶ K. Bugul, dz. cyt., s.137.

²⁷ Tamże, s. 96.

²⁸ Taż, *Mes hommes à moi*, Paris 2008, s. 88.

²⁹ E. Jundziłł, *Potrzeby psychiczne dzieci i młodzieży*, Gdańsk 2003, s. 28.

³⁰ M. Kierzkowska, dz. cyt., s. 135.

cje. Nie miałam jeszcze siedmiu lat. Do siódmego roku życia, dziecko powinno żyć z rodzicami, powinno się je rozpieszczać i pielęgnować (...) Do siódmego roku życia, dziecko powinno robić to, na co ma ochotę. Powinno otrzymywać to, czego chce. Powinno być kochane, cenione i w pewnym stopniu naznaczone na całe życie. Ale ja zostałam sama, nie mając jeszcze siedmiu lat³¹.

Kobieta jest świadoma, iż została pozbawiona podstawowych wzorców postępowania, w które zostaje wyposażone dziecko wychowywane przez troskliwych rodziców. Brak edukacji typowej dla dziewcząt przekazywanej przez matkę w społeczeństwach afrykańskich sprawia, że Dior nie wie, jak powinna postępować z mężczyznami, którzy oczekują od przyszłej żony posłuszeństwa, pokory oraz troski o potomstwo. Jak sama mówi: „nie spełniałam tych kryteriów, ponieważ nie zostałam wychowana przez matkę i nie miałam tradycyjnej homogenicznej rodziny”³². Kobieta wielokrotnie obwinia rodzicielkę o to, że nie wprowadziła jej w świat tradycyjnych wartości, co spowodowało, że nie potrafiła odnaleźć się we własnym kraju. Tak jak Ken z *Le baobab fou*, Dior szuka pocieszenia w edukacji francuskiej. W przeciwieństwie do matki, która była ciągle zajęta pracą, szkoła sprawiała, że bohaterka czuła się zauważona i wysłuchana. Ken Bugul wyjaśnia w wywiadzie, iż proces asymilacji z Zachodem wynika przede wszystkim z faktu, iż bohaterki nie otrzymały wstępnej, tradycyjnej edukacji afrykańskiej, która jest edukacją ustną przekazywaną przez matkę³³. Uczęszczając do szkoły francuskiej, Dior ma nadzieję, że uda się jej przejąć wzorce kultury zachodniej umożliwiające dotarcie do lepszego, jak jej się wtedy wydawało, świata: „W tamtym czasie, nie zdawałam sobie sprawy, jakie konsekwencje będzie to ze sobą niosło. Czułam się wyzwolona, nowoczesna, podczas gdy tak naprawdę byłam całkowicie wyobcowana”³⁴. Nie mogąc znaleźć swojego miejsca w ojczystym kraju, Dior również postanawia wyjechać do Europy. Motywy decyzji wyjaśnia w następujących słowach: „Przeprowadziłam się do tego kraju [Francji], kiedy zdałam sobie sprawę, że

³¹ K. Bugul, dz. cyt., s. 87.

³² Tamże, s. 92.

³³ C. Bourget, I. A. D’Almeida, *Entretien avec Ken Bugul*, „The French Review” 2003, t. 77, nr 2, s. 354.

³⁴ K. Bugul, dz. cyt., s. 86.

nie byłam w stanie żyć w ojczyźnie tak, jak bym tego chciała, ponieważ nie spełniałam kryteriów określonych przez mężczyzn”³⁵.

Bohaterkę powieści *Cendres et Braises*, Marie, poznajemy w momencie, gdy po latach spędzonych za granicą, wraca do Senegalu, aby na nowo zintegrować się z mieszkańcami tego kraju. Jednakże kobieta nie czuje żadnych więzi emocjonalnych z matką, która nie okazała jej wsparcia, ani zrozumienia. Stale wraca myślami do wydarzeń z dzieciństwa, kiedy to została porzucona przez rodzicielkę. Jednocześnie pragnie przynależeć do społeczeństwa, w którym się urodziła. Główną problematyką utworu nie jest jednak jej relacja z matką, czy też próba zjednoczenia się z senegalską społecznością, a związek z mężczyzną Y., który z czasem staje się jej oprawcą. Marie po raz pierwszy poznaje Y. na przyjęciu. Dwa lata później, gdy mężczyzna odwiedza ją w senegalskim szpitalu, kobieta zakochuje się w nim i postanawia przeprowadzić się do Francji. Z jednej strony bohaterka odczuwa ogromną potrzebę stabilności, miłości oraz bezpieczeństwa, obawiając się porzucenia, z drugiej zaś nie potrafi nawiązywać zdrowych relacji z innymi i zaspokajać własnych potrzeb. W konsekwencji przez długi czas żyje w toksycznej relacji, stając się uzależnioną od partnera, który ją bije i szantażuje emocjonalnie.

Psychologowie zwracają uwagę na fakt, iż skłonność do wchodzenia w toksyczne relacje mają osoby, które w dzieciństwie zaznały silnych traum³⁶. Niezaspokojone u podstaw potrzeby emocjonalne i wynikające z tego zaburzenie poczucia własnej wartości powodują podświadome poszukiwanie niedostępnych emocjonalnie, wewnętrznie skomplikowanych obiektów uczuć, często mających problemy z agresją, wyrażaniem emocji³⁷. Marie, która w dzieciństwie nie otrzymała zainteresowania ze strony najbliższych, nie potrafi funkcjonować w zdrowym związku, ponieważ najbardziej pociągają ją osoby niedostępne, z którymi budowanie relacji jest trudne, pełne emocjonalnych przepychanek i niepewności. Toksyczny związek, w który jest uwikłana, doprowadza ją do depresji, a nawet próby samobójczej. Jednocześnie kobieta nie wyobraża sobie życia bez Y.. Potrzeba miłości oraz strach

³⁵ Tamże, s. 26.

³⁶ E. Herzyk, *Nalógowa miłość*, Warszawa 2011, s. 25.

³⁷ <http://www.medonet.pl/zdrowie,toksyczny-zwiazek---przyczyny--czynniki-ryzyka--terapia,artykul,1729158.html>, [dostęp: 27.07.2019 r.].

przed osamotnieniem są tak silne, że nie pozwalają jej przerwać tego błędnego koła:

Ale zdajesz sobie sprawę z tego, że marnujesz sobie z nim życie?

Nie, mimo wszystko nie wiem, potrzebuję być kochaną, a kiedy kocham nie potrafię już nie kochać.

Jesteś z nim szczęśliwa?

Nie wiem. Kocham go, to wszystko, co wiem³⁸.

Marie jest przekonana, że ta relacja, mimo iż destrukcyjna, pozwoli jej wypełnić uczucie pustki, które zdominowało jej życie po stracie matki.

Konkluzje

Traumatyczne wydarzenie z dzieciństwa, jakim było opuszczenie przez matkę, ukształtowało Bugul jako człowieka i pisarkę. Twórczość literacka stała się dla niej swego rodzaju terapią, próbą zmierzenia się z demonami przeszłości. Wielokrotnie w swoich powieściach, często o charakterze autobiograficznym, powraca do sytuacji z dzieciństwa, pokazując jej wpływ na losy bohaterek.

Elementem łączącym protagonistki utworów *Le baobab fou*, *Cendres et braises* oraz *Mes hommes à moi* jest między innymi fakt, iż wszystkie trzy zostały porzucone przez rodzicielkę, gdy były jeszcze dziećmi. Przy różnych okazjach wracają myślami do tego wydarzenia, które w pewnym stopniu tłumaczy ich zachowania oraz charakter. Osamotnione, pozbawione tradycyjnej edukacji przekazywanej przez matkę, nie są prawidłowo przystosowane społecznie, co sprawia, iż nie potrafią nawiązywać relacji z innymi i zaspokajać własnych potrzeb (akceptacji, miłości, bezpieczeństwa itd.). Odczuwają lęk, mają niskie poczucie własnej wartości, nie czują jedności ze społecznością afrykańską. Z drugiej zaś strony mają ogromną potrzebę bycia akceptowanym oraz kochanym, co często prowadzi do tworzenia się toksycznych relacji. To wszystko staje się również przyczyną alkoholizmu, narkomanii, prostytucji, depresji oraz myśli samobójczych. Kolejne losy omawianych bohaterek zdają się potwierdzać słowa Michela Lemaya, psychiatry dziecięcego, który w jednym ze swoich artykułów, wyjaśnia, iż obecność bliskich w życiu dziecka jest

³⁸ K. Bugul, *Cendres et braises*, Paris 1994, s. 175.

Edyta Sacharewicz, *Motyw osamotnienia w twórczości senegalskiej pisarki Ken Bugul...*

fundamentem dla jego odpowiedniego rozwoju oraz gwarantuje równowagę psychiczną: „Nie można istnieć oraz komunikować się, nie będąc wpisanym w żadną przestrzeń, która daje uczucie spokoju, nie będąc otoczonym znanymi przedmiotami, nie czując się bezpiecznie w kołysce, w domu, na osiedlu”³⁹.

Bugul na przykładzie historii trzech kobiet, pokazuje, jak ważne jest wsparcie rodziny we wczesnym etapie życia dziecka, które, niezależnie od kultury, w jakiej jest ono wychowywane, do prawidłowego rozwoju potrzebuje poprawnych relacji z najbliższymi.

Bibliografia

Ahihou Ch., *La langue littéraire*, Paris 2013.

Bestman A. M., *Le womanisme et la dialectique d'être femme et noire dans les romans de Ken Bugul et Gisèle Hountondji*, „REVUE DU CAMES, Littératures, Langues et linguistique” 2014, nr 2.

Bourget C./D'Almeida I. A., *Entretien avec Ken Bugul*, „The French Review” 2003, t. 77, nr 2.

Bugul K., *Cendres et braises*, Paris 1994.

Bugul K., *Le baobab fou*, Paris 2009.

Bugul K., *Mes hommes à moi*, Paris 2008.

Herzyk, E., *Nałogowa miłość*, Warszawa 2011.

<https://www.jeuneafrique.com/74155/archives-thematique/ken-bugul-l-criture-et-la-vie/>, [dostęp: 13.07.2019 r.].

<http://www.medonet.pl/zdrowie,toksyczny-zwiazek---przyczyny--czynniki-ryzyka--terapia,artykul,1729158.html>, [dostęp: 27.07.2019 r.].

Izdebska H., *Współzycie pokoleń w rodzinie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1980, nr 9.

³⁹ M. Lemay, *La conséquence de l'abandon sur le développement psychosocial de l'enfant et dans ses relations personnelles et sociales*, [w:] https://www.usherbrooke.ca/droit/fileadmin/sites/droit/documents/RDUS/volume_25/25-12-lemay.pdf. s. 7, [dostęp: 18.09.2017 r.].

Edyta Sacharewicz, *Motyw osamotnienia w twórczości senegalskiej pisarki Ken Bugul...*

- Jundziłł E., *Potrzeby psychiczne dzieci i młodzieży*, Gdańsk 2003.
- Kierzkowska M., *O samotności dziecka we współczesnym świecie*, „Kultura i Wychowanie” 2012, nr 3.
- Kmiecik-Baran K., *Osamotnienie a zdrowie psychiczne*, „Zeszyty naukowe Uniwersytetu Gdańskiego – Psychologia” 1992, t. 10.
- Kmiecik-Baran K., *Poczucie osamotnienia – charakterystyka zjawiska*, „Przegląd Psychologiczny” 1988, t. XXXI, nr 4.
- Kozdrowicz E., *Dziecko zagubione w rzeczywistości*, [w:] *Nowe stulecie dziecka*, red. D. Waloszek, Zielona Góra 2001.
- Lemay M., *La conséquence de l'abandon sur le développement psychosocial de l'enfant et dans ses relations personnelles et sociales*, tryb dostępu: https://www.usherbrooke.ca/droit/fileadmin/sites/droit/documents/RDUS/volume_25/25-12-lemay.pdf, [dostęp: 18.09.2017 r.].
- Łopatkowa M., *Samotność dziecka*, Warszawa 1983.
- Rembowski J., *Przyczynek do zjawiska samotności*, „Problemy Rodziny” 1991, nr 4.
- Sendyk M., *Osamotnienie dziecka w rodzinie. Przegląd badań*, „Małżeństwo i Rodzina” 2003, nr 8, tryb dostępu: <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/58-maestwo-i-rodzina/665-osamotnienie-dziecka-w-rodzinie-przeglad-badan.html> [dostęp: 17.07.2019 r.].
- Sendyk M., *Osamotnienie jako konsekwencja zaburzeń więzi emocjonalnych w rodzinie*, „Wychowanie w Rodzinie” 2011, nr 4.
- Szczepański J., *Sprawy ludzkie*, Warszawa 1988.
- Szyszkowska M., *Przewyciężenie osamotnienia*, [w:] *Zdrowie psychiczne*, red. K. Dąbrowski, Warszawa 1979.
- Wasilewska K. M., *Samotność młodzieży*, Bydgoszcz 2010.